

25261 Relacions Internacionals (10,5 crèdits) Anual

Curs 2001/2002 Segon curs Ciències Polítiques i de l'Administ.

Grup 01. Pablo Aguiar/ Ferran Izquierdo

Grup 02. Francesc Serra

Grup 51. Laura Feliu/Nora Sainz

Programa

PART I. TEORIA I CONCEPTES

Tema 1. Les relacions internacionals com àrea d'estudi

1. La problemàtica internacional: guerra i pau
2. Origen de la disciplina: l'impacte social i intel.lectual de la I guerra mundial
3. Origen anglo-saxó de la disciplina: institucionalització i seguretat col.lectiva

Tema 2. La teoria internacional: les grans tradicions de pensament

1. Tradició hobbesiana: anarquia o estat de naturalesa
2. Tradició grociana: ordre o societat d'estats
3. Tradició kantiana: emancipació o comunitat mundial

Tema 3. Grans aproximacions a les relacions internacionals

1. Paradigmes, mapes mentals o imatges del món
2. Realisme i anàlisi de la guerra freda
3. El transnacionalisme i els problemes globals
4. L'estructuralisme i el sotsdesenvolupament
5. La teoria de les relacions internacionals en els anys 90

Tema 4. La societat internacional actual

1. Objecte d'estudi de les relacions internacionals
2. Societat d'estats i societat transnacional
3. Anarquia *versus* ordre
4. Mecanismes d'ordre internacional
5. Fragmentació *versus* globalisme

PART II. SISTEMA INTERNACIONAL

Tema 5. El sistema internacional: instrument d'anàlisi

1. Definició i elements del sistema (actors, estructura, dinàmica i regles de funcionament)
2. Ambit geogràfic: sistema obert o parcial *versus* sistema tancat o mundial
3. Sistema de valors: sistema homogeni *versus* sistema heterogeni
4. Nivells d'anàlisi: subsistemes geogràfics i subsistemes funcionals

Tema 6. Els actors del sistema internacional

1. Definició d'actor internacional
2. Tipologia clàssica (estats, organitzacions internacionals i forces transnacionals)
3. Altres tipologies

Tema 7. L'estat: el sistema d'estats

1. Igualtat jurídica: sobirania
2. Desigualtat en el sistema d'estats: capacitat i poder internacional
3. Recursos tangibles i intangibles
4. La transformació del poder internacional a finals del segle XX: el poder "suau"

Tema 8. Les potències del sistema

1. La jerarquia en el sistema d'estats: l'exercici del poder internacional
2. Les potències diplomàtiques tradicionals
3. El fenomen de les superpotències al món nuclear
4. Diversificació del fenomen: potència hegemònica, gran potència, potència mitjana i potència regional
5. El concepte de potència internacional en la actualitat: el control del poder estructural

Tema 9. Les organitzacions internacionals

1. Definició d'organització internacional (intergovernamental)
2. Origen i desenvolupament del fenomen
3. Tipologies: abast geogràfic, finalitat funcional
4. Estructura i mecanismes de presa de decisions
5. Regionalisme i organitzacions regionals

Tema 10. Nacions Unides

1. Gènesi de l'organització: San Francisco
2. Finalitat multifuncional
3. Principis i propòsits: la Carta de les Nacions Unides
4. Estructura institucional
5. Mecanismes de presa de decisions

Tema 11. Nacions Unides: àmbits d'actuació

1. Pau i seguretat internacionals (capítols VI i VII de la Carta)
2. Les operacions de manteniment de la pau
3. Progrés econòmic i social i desenvolupament
4. Drets Humans
5. Desarmament

Tema 12. Les forces transnacionals

1. Definició i tipologia de les organitzacions no governamentals (ONGs)
2. Els grans àmbits d'actuació de les ONGs: drets humans, medi ambient, desenvolupament i ajut humanitari
3. Definició d'empresa transnacional
4. Impacte de les empreses transnacionals en la societat internacional

Tema 13. L'estructura del sistema internacional

1. Polaritat i distribució del poder
2. Tipologia: sistema unipolar, bipolar i multipolar
3. Policentrisme *versus* polaritat
4. Continuitat i canvi en el sistema (el debat sobre les causes del final de la guerra freda)

Tema 14. La dinàmica del sistema internacional: conflicte

1. La noció de conflicte en Ciències Socials
2. Tipologia de conflictes
3. Conflicte i ús de la força
4. Tensions, crisis i guerra

Tema 15. Nova conflictivitat internacional

1. Mapa de la conflictivitat internacional
2. El predomini dels conflictes armats intraestatais
3. Conflictes no armats: econòmics, mediambientals, culturals, socials

Tema 16. La dinàmica del sistema internacional: cooperació

1. La noció de cooperació
2. Ambits de cooperació (polític, militar, econòmic)
3. Formes de cooperació (formal *versus* informal, bilateral *versus* multilateral, pública *versus* privada)

Tema 17. Cooperació per al desenvolupament

1. Aclariments conceptuais
2. L'ajut oficial al desenvolupament (AOD): bilateral *versus* multilateral, reemborsable *versus* no reemborsable
3. Característiques i evolució
4. Cooperació multilateral: OCDE, NU, UE
5. El paper del Comitè d'Ajuda al Desenvolupament (CAD)

Tema 18. La dinàmica del sistema internacional: integració

1. La noció d'integració
2. Tipologies d'integració: formal *versus* informal, negativa *versus* positiva
3. Etapes de la integració: integració econòmica, integració política
4. La integració com a comunitat de seguretat

PART III. SOCIETAT INTERNACIONAL GLOBAL (1945-2000)

Tema 19. Presentació de les grans dinàmiques de la societat internacional contemporània

1. La fractura est-oest
2. La fractura centre-perifèria
3. Interdependència econòmica
4. Problemes globals

Part III.1. Construcció de la societat internacional de guerra freda

Tema 20. Bipolarisme diplomàtic-militar

1. Ialta: les bases d'un nou ordre entre enemics
2. Definició de guerra freda: la base ideològica del conflicte est-oest
3. Esferes d'influència: la divisió bipolar d'Europa i Asia (la guerra de Corea)
4. La política de blocs: les aliances militars (OTAN, SEATO, CENTO, OTV)
5. Duopoly nuclear: l'equilibri del terror com a regla entre les superpotències

Tema 21. Hegemonia en el sistema econòmic internacional

1. Els Estats Units: la potència hegemònica
2. Bretton Woods: els principis del sistema
3. Institucions financeres: Banc Mundial i FMI
4. Institucions comercials: GATT

Tema 22. Fragmentació del sistema i aparició d'un tercer bloc

1. La descolonització: procés i efectes sobre el sistema
2. El moviment afro-asiàtic: la declaració de Bandung o la resposta de la perifèria a la política de blocs
3. Els grans actors de la perifèria: India, Indonèsia, Xina
4. El Moviment dels No Alineats
5. El Grup dels 77 i l'inici del diàleg nord-sud (UNCTAD)

Part III.2. Evolució i canvi de la societat internacional: De la guerra freda a la postguerra freda

Tema 23. La distensió entre els blocs (1968-1975)

1. La crisi dels míssils de Cuba: un precedent decisiu
2. La política Nixon-Kissinger de distensió: el triangle EUA-URSS-Xina
3. Els àmbits de la distensió: armes nuclears, conflictes regionals i relacions econòmiques
4. Policentrisme i erosió dels blocs: la ruptura xino-soviètica
5. Distensió i paneuropeisme: *Ostpolitik* i CSCE

Tema 24. Crisi i multipolarisme econòmic en la dècada dels setanta

1. El retrocés dels Estats Units en l'economia mundial: la revisió dels principis del lliure canvi
2. Japó i la Comunitat Europea, potències comercials
3. La crisi del sistema monetari internacional
4. L'impacte de les crisis del petroli: el paper de l'OPEP
5. El G-7: gestió del multipolarisme econòmic

Tema 25. L'organització polític-econòmica de la perifèria en la dècada dels setanta

1. Política global de la perifèria: Nou Ordre Econòmic Internacional (NOEI), Nou Ordre Mundial de la Informació i de la Comunicació (NOMIC)
2. L'impacte de les crisis petrolíferes en la perifèria
3. Evolució i declivi del diàleg Nord-Sud
4. La influència de la perifèria en les normes internacionals: el patrimoni comú de la humanitat

Tema 26. Fi de la distensió i segona guerra freda (1975-1985)

1. Els efectes de la síndrome Vietnam en la política exterior dels Estats Units
2. Extensió de la influència soviètica: Angola, Etiòpia, Afganistan
3. Intervencionisme dels Estats Units a Amèrica Central: Nicaragua
4. Crisi en el duopoli nuclear: cursa d'armaments (la guerra de les galàxies)

Tema 27. Reorganització del sistema econòmic en la dècada dels vuitanta

1. Món econòmic tripolar: Estats Units-Japó-CE
2. Els tigres asiàtics i el seu pes comercial
3. Estratègia dels Estats Units: nous temes en l'agenda del comerç internacional (Ronda Uruguai)
4. Fluxos financers: l'endeutament dels EUA
5. Intent de gestió col·lectiva en matèria monetària (G-5)

Tema 28. L'explosió de la perifèria en la dècada dels vuitanta

1. La diversificació en la perifèria (NIES, països menys avançats, exportadors de petroli)
2. El problema del deute: Amèrica Llatina
3. La fi del diàleg Nord-Sud com a diàleg global
4. La crisi del Moviment dels No Alineats
5. Perifèria i fractura cultural: la revolució iraniana i l'islamisme

Tema 29. La fi del sistema bipolar (1985-1989)

1. L'efecte Gorbatxov en la política exterior soviètica
2. El diàleg EUA-URSS: desarmament nuclear (INF)
3. Negociacions sobre conflictes regionals (Cambodja, Angola, Namibia)
4. Procés de descomposició del bloc de l'Est: la caiguda del Mur de Berlin

Part III.3. La societat internacional de la postguerra freda

Tema 30. Reestructuració polític-militar del sistema

1. La Guerra del Golf: el nou ordre internacional
2. La desintegració de la Unió Soviètica
3. Les guerres a l'antiga Iugoslàvia: lideratge dels Estats Units
4. Definició de l'actual sistema: un sistema unipolar?

Tema 31. Integració regional i organització global de l'economia

1. Globalització econòmica (finances, producció, comerç)
2. Nou regionalisme: TLC, Mercosur, APEC
3. Evolució del comerç internacional: la Ronda Uruguai del GATT i l'OMC
4. El consens de Washington: el *diktat* del lliure mercat

Tema 32. Globalització desigual: una perifèria sense expectatives

1. La depauperació del continent africà
2. L'augment de les diferències econòmiques: Amèrica Llatina
3. Problemes socials: migracions
4. La reducció i reestructuració de l'ajuda al desenvolupament en la postguerra freda

Tema 33. Nacions Unides: els desafiaments del segle XXI

1. "Un programa de pau": diplomàcia preventiva, establiment, manteniment i consolidació de la pau
2. El paper de Nacions Unides en matèria de pau i seguretat (les Operacions de Manteniment de la Pau)
3. La reforma de Nacions Unides: l'estructura interna de poder (Consell de Seguretat)
4. Perspectives de finançament

Tema 34. La redefinició del concepte de seguretat

1. Noves concepcions de la seguretat: la seguretat multidimensional
2. Informes Palme, Brundtland i Carlsson
3. L'agenda de la seguretat global: definició i continguts
4. Temes de l'agenda: proliferació nuclear, narcotàfic, salut i població (desnutrició, sida), terrorisme

Tema 35. L'agenda de la seguretat global: mediambient

1. L'evolució dels temes mediambientals en l'agenda de relacions internacionals
2. Mediambient i desenvolupament: desenvolupament sostenible
3. La Conferència de Rio
4. Construcció de règims mediambientals: capa d'ozó, canvi climàtic, biodiversitat

Aron, R., Paz, J.

Banco Mundial, Fundació

Tema 36. L'agenda de la seguretat global: drets humans

1. Ingerència humanitària: la qüestió de les minories en un mapa en transformació
2. Drets humans de tercera generació: dret a la pau, dret al desenvolupament
3. Ajuda internacional i drets humans: clàusules de condicionalitat
4. Conferència de Viena: debat sobre la concepció universal dels drets humans

Avaluació

El curs s'avaluarà mitjançant un examen quadrimestral i un examen final, on també s'avaluarà el treball complementari de curs (lectura, presentació i debat).

Lectures obligatòries

BARBÉ, E., *Relaciones Internacionales*, Madrid, Tecnos, 1995.

SALOMÓN, M., *Les Nacions Unides* (Estudis Internacionals), no 7, Bellaterra, Centre d'Estudis sobre la Pau i el Desarmament / Centre Unesco de Catalunya, 1995.

Dossier de Lectures: *Relacions Internacionals*, Bellaterra, 1999 [adquisició al Servei de Fotocòpies]. Les lectures d'aquest dossier estan relacionades amb la part III del programa.

Bibliografia recomanada (textes fonamentals i obres de referència)

Anuario Internacional CIDOB, Barcelona, Fundación CIDOB.

Arenal, C. del, *Introducción a las relaciones internacionales*, Madrid, Tecnos, 1990 (3a. ed.).

Aron, R., *Paz y Guerra entre las Naciones*, Madrid, Alianza, 1985 (2 vols.).

Banco Mundial, *Informe sobre el Desarrollo Mundial (anual)*, Washington, Banco Mundial.

- Boyd, A., *An Atlas of World Affairs*, Londres, Routledge, 1991 (9a. ed.).
- Brzezinski, Z., *El Gran Tablero Mundial*, Barcelona, Paidós, 1998.
- Bull, H., *The Anarchical Society*, Londres, Macmillan, 1977.
- Calvocoressi, P., *Historia Política del mundo contemporáneo. De 1945 a nuestros días*, Madrid, Akal, 1987.
- Carrillo Salcedo, Juan Antonio (comp.), *Textos básicos de Naciones Unidas*, Madrid, Tecnos, 1982.
- Castells, M., *La era de la Información. Economía, sociedad y cultura* (3 vols.), Madrid, Alianza, 1997-98.
- Centro de Investigación para la paz (CIP), *Anuario del CIP, Conflictos y dilemas de la sociedad internacional*, Madrid, CIP / Icaria.
- Chaliand, G. I Rageau, J. P. *Atlas stratégique et géopolitique*, Brussel.les, Complexe, 1994 (traducción española: Alianza, Madrid, 1986).
- El Estado del mundo, Anuario económico geopolítico mundial*, Akal, Madrid.
- García de Cortázar, F. y Lorenzo, J. M., *Historia del mundo actual, 1945-1989*. Madrid, Alianza, 1990.
- Lundestad, G., *East, West, North, South. Major Developments in International Politics 1945-1990*, Oslo, Norwegian University Press, 1991.
- Mesa, R. *La nueva sociedad internacional*, Centro de Estudios Constitucionales, Madrid, 1992.
- Mesa, R. (comp.) *La sociedad internacional contemporánea. Documentos básicos* (2 vols.), Madrid, Taurus, 1982.
- Morgenthau, H., *Escritos sobre política internacional*, Madrid, Tecnos, 1990.
- Osmanczyk, E. J. (ed.), *Encyclopedia of the United Nations and International Agreements*, Londres, Taylors & Francis, 1990 (traducción española: Fondo de Cultura Económica, México, 1976).
- Plano, Jack / Olton, Roy, *The International Relations Dictionary*, Santa Bárbara, ABC-CLIO, 1988.
- PNUD, *Informe sobre el Desarrollo Humano* (anual).

- Ramses, *Rapport annuel mondial sur le système économique et stratégique*, París.
- SIPRI Yearbook on Armament and Disarmament, Oxford, Oxford University Press (anual).
- Truyol, A., *La sociedad internacional*, Madrid, Alianza, 1974.
- Veiga, F. / Da Cal, E. / Duarte, A., *La paz simulada. Una historia de la Guerra Fría 1941-1991*. Madrid, Alianza, 1997.
- Zaldívar, C. A., *Variaciones sobre un mundo en cambio*, Madrid, Alianza, 1996.
- Zorgbibe, Ch., *Historia de las Relaciones Internacionales* (2 vols.), Madrid, Alianza, 1997.